

HKS 11 Villa Wilhelmsberg

Suojelu- ja rauhoituspäätökset

Asemakaavassa huvilatontti on erillispientalojen korttelialuetta, jolla rakennusten ja pihapuutarhan kulttuurihistorialliset ominaispiirteet tulee säilyttää.

Maanomistus

Huvila tontteineen on yksityisomistuksessa. Kaupunki omistaa vesialueen ja rannan puistokaistaleen, jossa on kalliorinne, rantaruovikkoa ja tervaleppäluhdat.

Natura alueen luontotyypit

Luonnonsuojelu- ja Natura 2000 -alueeseen kuuluva vesialue on luontotyyppiltään ruovikkoa. Natura 2000-alueeseen ei kuulu huvilan tontti, joka on pääasiassa nurmikkoa, eikä rannan puisto, jossa ovat kulttuurivaikutteiset vanhan puiston kalliot ja tervaleppäluhta.

Historia

Korkea rantakallio on ollut maamerkki kaupunginlahden rannalla. Sen itäpuolella kulki kaupungin raja. 1700-luvun kartat näyttävät, että loivilla rantarinteillä oli viljelyksiä. Ensimmäinen merkintä asuinrakennuksesta kallion vieressä rannalla on J. F. Barckin vuonna 1833 laatimassa kartassa.

1800-luvun puolivälissä alettiin rakentaa kesähuviloita Porvoon rannoille ja saariin. Ensimmäisen huvilan kaupunginlahden rannalle rakennutti kunnanlääkäri Wallgren vuonna 1858. Pankinjohtaja Niklas Gulinin Villa Wilhelmsberg rakennettiin vuoden 1870 aikoihin korkealle rantakallion päälle. Siihen kuuluva puutarha ulottui kalliolta nykyiseen tervaleppäluhtaan. Huvilapuiston kiviaita saattoi olla osa vanhaa kaupungin raja-aitaa.

Taiteilijapariskunta Louis Sparre ja Eva Mannerheim-Sparre ostivat huvilan vuonna 1897. Huvila oli silloin ensiluokkainen hirsirakennus, jossa oli kahdeksan huonetta ja torni. Runsaan kahden hehtaarin tontilla oli leivintupa, puuvaja ja jääkellari sekä puutarha marjapensaineen ja kirsikkapuineen. Taiteilijat nimittivät huvilaa Orrelaksi. He suunnittelivat sinne myös ateljeeta, mutta sitä ei koskaan toteutettu.

Valokuvassa päärakennus vuonna 2009. Piirros K. Gulin 1800-luvun lopulta.

Maiseman kehitys

Alueen viljelykelpoiset rantarinteet on otettu varhain maatalouskäyttöön. Varhaisin rakentaminen on liittynyt kalastus- ja maatalouselinkeinoin. Huvilakulttuurin syntyessä 1850-luvulla otettiin käyttöön maiseman komeimpia kohtia. Villa Wilhelmsberg rakennettiin näköalapaikalle kallion päälle.

Huvilan ympärille kehitettiin monista aiheista koostuva puutarha. Vanhat maalaukselliset männyt kehystivät huvilaa. Kallion laelle rakennettiin ajan tyylin mukaisesti maisematerassi ja kalliota kiertämään laiturimainen polku. Korkealta kalliolta pääsi rantaan kallion luontaisiin muotoihin taidokkaasti sovitettuja kivettyjä portaita pitkin. Karttojen perusteella on syytä olettaa, että myös puronotko ja merenranta olivat rakennettu 1800-luvun lopulla puutarhaksi.

Entisille viljelyalueille istutettiin hedelmätarha, koristeellisia kukkaistutuksia ja muotoon leikattuja puita. Tontilta ja viljelyksiltä raivatuista kivistä on rakennettu kiviaidat, sisäänkäynnin edustaan ajo-luiska muureineen ja puolipyöreä terassimuuri. Sitä reunustavat viherseinäksi leikatut lehmukset. Puutarhassa oli metalliuurna, jonka pari on yhä Eva Mannerheimin kotikartanossa Louhisaassa. Osa puutarhaa ympäröineestä kiviaidasta saattaa liittyä hyvin vanhaan kaupungin ja Tarkkisten kylän väliseen rajaan.

Päärakennusta on ajan kuluessa muutettu, ja sen muotoa on yksinkertaistettu poistamalla torni. Sivurakennus ja autotalli-varistorakennus on rakennettu useammassa vaiheessa. Ne sijaitsevat alavalla rannalla ja ovat kärsineet tulvista. Kellari lienee hyvin vanha. Puutarha alkoi villiintyä tai sen hoitoperiaatteet muuttuivat luultavasti 1930-luvulla, sillä luontaisesti levinneiden puiden ikä lähentelee 80 vuotta. Tervalepikko on kasvanut rantaan luontaisesti vasta puutarhan villiintyessä.

2000-luvun alussa

Huvila on varsin hyvin säilynyt, vaikka sen ulkoasua on muutettu. Sivurakennuksia on kunnostettu 2010-luvulla asuinkäyttöön ja varastoiksi. Autotallin katolla on jäljellä muisto Sparrejen ajalta, takorautainen orava. Kellari on huonokuntoinen. Sauna on rakennettu vanhan saunarakennuksen kivijalalle arkkitehti Anneli Naukkarisen piirustusten mukaan vuonna 2003.

Huvilan puutarhassa on säilynyt harvinaisia piirteitä 1800-luvun puutarhakulttuurista, kuten kallion maalaukselliset männyt, leikattujen lehmusten muodostama lehväseinä ja vanha

jalopuut. Etelärinteessä on säilynyt muutama hedelmäpuu viitteinä hyötypuutarhasta. Vanhat puut ovat kunnoltaan heikentyneitä. Vanhojen puutarhakäytävien ja istutuskuvioiden paikat ovat yhä näkyvissä. Näköalaterassilla on säilytetty vanha harva liuskekiveys ja puutarhassa istutuskuvion keskuksena ollut ruukku. Nykyisin tätä puutarhamaista piha-aluetta hoidetaan nurmikkona siten, että vanhasta pihapuistosta jääneet merkit maaston pinnassa säilyvät. Terassia reunustavaa lehmusten lehväseinää leikataan edelleen vuosittain. 1900-luvun puolella välissä

muotiin tulleet suurikasvuiset poppelit ovat huonokuntoisia ja hallitsevia.

Puistoksi kaavoitetussa rannassa ja kallioiden koloissa kasvaa sekä kulttuuriperäisiä että luontaisia kivikkokasveja ja voimakkaasti leviävää vesakkoa. Kallion kiertäneestä laiturimaisesta polusta on säilynyt jäänteitä. Rannassa on säilynyt laiturin maapenger, mutta yhteyttä mereen ei enää ole, sillä tiheä ruovikko ympäröi huvilan niemen. Rinteessä ja maapenkereessä kasvaa vesakkoa ja huonokuntoisia koivuja, jotka peittävät huvilan näkyvyyttä.

Sairaalan puolella sattui öljyvahinko vuonna 2007. Kunnostuksen jälkeen jäi maahan noin kymmenen kuutiota öljyn pilaamaa maa-ainesta. Kaksi sadevesi- ja salaojalinjaa johtaa sairaalalta Tarkkistentien ali ja purkautuu Ruskiksen rantaan. Näihin sade- ja salaojavesien purkupaikkoihin asennettiin öljynerottimet öljyjäämien keräämiseksi. Erottimista sadevesi on johdettu Ruskikselle.

Erityiset arvot

Yksityinen huvilarakennus on kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti merkittävä Ruskiksen rannalla ja maamerkki saavuttaessa mereltä Porvooseen.

Päärakennus, pihapuisto ja vanhat ulkorakennukset muodostavat yhdessä hienon kokonaisuuden. Sivurakennuksilla ei ole sellaisia suojeluarvoja, että ne tulisi säilyttää nykyisessä asussaan. Puutarhaan liittyy puutarhataiteellisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja. Hyvin säilyneitä ja merkittäviä puutarharakenteita ovat kiviaidat, kivettyt terassit ja portaat, terassien muurit sekä kukkaistutusten keskuksena ollut ruukku. Kasvullisista puutarhan aiheista on erityisen arvokas lehmuksesta leikattu lehväseinä. Myös vanha lehtipuusto ja tervaleppäluhdat ovat arvokkaita. Rannan tervaleppäluhtien arvo liittyy enemmän huvilapuutarhaan, maisemaan ja kulttuurivaikutteiseen monimuotoisuuteen kuin linnustonsuojelualueen luontoarvoihin. Rannan ja kallioiden rakenteet kertovat kulttuurihistoriallisesti kiinnostavasta ajasta ja rikastavat rantamaisemaa.

Rantakaista on asemakaavassa puistoa, mikä mahdollistaa rannan yleisen virkistyskäytön.

Uhkatekijät, herkkyys ja mahdollisuudet

Villa Wilhelmberg sijaitsee niemellä, joka työntyy Ruskiksen luonnonsuojelualueeseen. Niemi kallioineen muodostaa maastollisen esteen rantaa seurailevalle ulkoilureitille. Viheryhteys olisi kuitenkin mahdollista toteuttaa pitkospuina, kuten muuallakin Ruskiksen rannassa. Jos kaupunki haluaa järjestää kulun rantaa pitkin, keskustellaan ympäristökeskuksen kanssa pitkospuiden sijoittamisesta pajukon ja ruovikon puolelle, jotta tervalepikkoon ei tarvitse sijoittaa rakenteita. Puistokaistaleella kulku voidaan rakentaa polkuna entisen laiturirannan maapenkereelle ja kallionkielekkeen edessä pitkospuin.

Hieno merenrantahuvila sopii hyvin asumiseen. Omistajanvaihdosten yhteydessä esitetään toisinaan huvilalle uutta käyttöä ja toivotaan mahdollisuuksia lisärakentamiseen ja muutostöihin. Muutoksissa menetetään usein alkuperäisiä piirteitä sekä rakennuksessa että puutarhassa. Huvilan sivurakennus, talousrakennus ja suuri osa tontista sijaitsee alavalla tulvavaara-alueella. Tontin liittymä mutkaiselle ja vilkkaasti liikennöidylle Tarkkistentielle on jossain määrin vaarallinen. Tontti ei enää ole rantatontti, eikä siitä saa yhteyttä avoveteen. Mitään veneväyliä ei saa kaivaa, eikä ruovikkoa saa omatoimisesti poistaa luonnonsuojelualueen puolella.

Villa Wilhelmsberg on maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävä maamerkki Ruskiksen rannalla. Sen näkyvyyttä maisemassa uhkaa puistokaistaleen puusto ja vesakko, jotka kasvaessaan peittävät huvilan. Vanha rakennettu ranta ja laiturin maapenger pitäisi hoitaa avoimina. Kulttuuriperäinen lajisto voi säilyä kallioilla ja puutarhassa vain, jos kasvuolosuhteet eivät muutu, ja hoidolla tuetaan herkempiä lajeja tehokkaasti levittäytyviä jokapaikanlajeja vastaan. Puistokaistaleelle on vaikea päästä hoitamaan puustoa ja muuta kasvillisuutta.

Öljyvahingon vaikutuksia tulee seurata ja erotuskaivoja huoltaa. Kaupungin tulee huolehtia myös mahdollisista öljyvahingon jäljistä ojpainanteissa.

Asemakaava

Asemakaavassa on määritelty luonnonsuojelualueen, viheralueen ja huvilatontin väliset rajat siten, että ympäristön suojelu ja alueen hoito ovat järjestettävissä tarkoituksenmukaisesti. Huvilatontti on erillispientalojen korttelialuetta, jolla rakennusten ja pihapuutarhan kulttuurihistorialliset ominaispiirteet tulee säilyttää. Puistoalueilla on kulttuurihistoriallisesti merkittävään ympäristöön liittyvä suojelumerkintä. Sen mukaan kasvillisuuden käsittelyssä tulee kiinnittää erityistä huomiota vanhan kulttuurilajiston, tervaleppien ja mäntypuuston säilymiseen. Vesialue on luonnonsuojelualue, eikä sillä ole asemakaavaa. Huvilatontilla ei ole omaa rantaa, eikä vanhan laiturin kohdalle ole merkitty mahdollisuutta uuden laiturin rakentamiseen. Asemakaavaa ei ole tarpeen muuttaa kansallisen kaupunkipuiston vuoksi.

Käyttösuunnitelma ja rajoitukset

Yksityisen huvilatontin käyttö on ratkaistu asemakaavalla. Maisemanhoito huvilatontilla ei vaikuta haitallisesti Natura 2000 -alueeseen eikä Ruskiksen linnustoon.

Rantaan on mahdollista joskus toteuttaa ulkoilupolku, joka kiertää huvilatontin. Tervalepikoiden edessä viheralueyhteys olisi parempi toteuttaa pitkospuina luonnonsuojelualueen puolella ruovikoissa. Kaikki rakentamis- ja hoitotoimenpiteet

luonnonsuojelualan puolella edellyttävät suunnitelmaa ja vaikutusten arviointia Natura-alueen luontotyyppeihin, jotka hyväksyy Uudenmaan ympäristökeskus.

Hoidon tavoitteet

Puistoalueella rantakaistan ja kallion hoidossa tulee kiinnittää huomiota huvilan näkyvyyteen maisemassa. Harvinaisen kulttuuriperäisen lajiston säilymistä voidaan tukea poistamalla varjostavaa vesakkoa. Tervaleppäluhtien kasvillisuuden käsittelyssä ja uudistamisessa tulee kiinnittää erityistä huomiota vanhan kulttuurilajiston ja tervaleppien säilymiseen sekä huvilan näkyvyyteen maisemassa.